

OZAN ÇAVDAR • Sivas Katliamı

OZAN ÇAVDAR 1983 yılında İzmir'de doğdu. Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi İktisat Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisans derecesini Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden, doktora derecesini Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden aldı. Halen Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde çalışmaktadır.

İletişim Yayınları 2916 • Araştırma-İnceleme Dizisi 469

ISBN-13: 978-975-05-2940-5

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Melike Işık Durmaz

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ ve *DIZIN* Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

OZAN ÇAVDAR

Sivas Katliamı

Yas ve Bellek

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
SİVAS KATLIAMI'NIN BELLEĞİNİ ARAŞTIRMAK	9
Giriş	9
Araştırma yöntemi ve süreci	18
Kavramsal ve kuramsal tartışma	24
<i>Kolektif bellek</i>	24
<i>Travmatik bellek</i>	33
<i>Yas ve kayıp</i>	36
<i>Yas, mekân ve bellek</i>	39
<i>Ritüel ve bellek</i>	45
İKİNCİ BÖLÜM	
SİVAS KATLIAMI BELLEĞİNİN TARİHSEL ZEMİNİ	53
Aleviliği tanımlamak	55
Dönüşüm geçiren Alevilik	60
Alevi örgütlenmeleri ve katliamlar dönemi	63
Yeniden canlanma ve belleğin politikleşmesi	69
Bugün katliamı hatırlamak: Bellek mücadelesi	79
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
BELLEK TOPLULUĞU OLARAK SİVAS AİLELERİ	95
İdealize edilmiş bellek topluluğu	96
İki bellek	98

Bir mirası sahiplenmek	101
<i>Tarihsel süreklilik bağlamında Sivas Katliamı</i>	102
<i>Entelektüel miras</i>	110
<i>Toplumsal Bellek Platformu</i>	118
Acıda yakınlaşmak	122
<i>Güçlenen ilişkiler</i>	124
<i>Pir Sultan Abdal Kültür Derneği</i>	126
<i>Dernek mekânının duygusal önemi</i>	128
<i>Çocuk odaklı aileler</i>	131
<i>Aile içinde işbölümü</i>	138
Belleğin İnşası	140
<i>Katliam gününü hatırlamak</i>	140
<i>Belleğin yeniden inşası</i>	147
<i>Aziz Nesin ve Başbağlar</i>	149

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BELLEK MEKÂNLARI, BELLEK RİTÜELLERİ	157
Travmanın mekânı	157
<i>Adı anılmak istenmeyen şehir: Sivas</i>	157
<i>Mekânı deneyimlemek: Madımak Oteli</i>	165
<i>Sivas'a gidebilmek, otele girebilmek</i>	175
<i>Sivas'a gidememek</i>	182
Hatırayı yaşatmak	187
<i>Köy anıtları</i>	188
<i>Müze-evler</i>	191
<i>Kamusal bir anma mekânı</i>	204
<i>6 Temmuz, Karşıyaka Mezarlığı</i>	206
<i>Mahkemeler: "Sanki biz suçlandık orada"</i>	212
<i>Doğum günü anmaları: "Yaş değil yas günü"</i>	217
Kayıpla başa çıkmak	221
<i>Alevilik: "Pir Sultan oldular"</i>	222
<i>"Şehit ne demek?"</i>	234
<i>"Öteki"nin acıya bakışı: "Üzülüyorlarsa gelmesinler"</i>	243
SONUÇ	257
KAYNAKÇA	265
DİZİN	271

TEŞEKKÜR

Her içten teşekkürde olduğu gibi bunda da, duyulan minnet ile sözcüklerin ifade ettikleri arasında kaçınılmaz bir mesafe olacak. Bu yüzden şimdiden affola.

Funda Şenol Cantek, tıpkı diğer hocalarım ve arkadaşlarım gibi haksız bir biçimde ihraç edilinceye değin tez danışmanım olarak bu çalışmaya yön verdi. Sonrasında da önerilerini, yardımını, dostluğunu esirgemedi; akademisyenliğin, bürokratik olarak kazanılamayacak değerlerini göstermeye devam etti. Apayrı bir teşekkürü hak ediyor.

Şerife Çam, ilk tez danışmanım olarak tez önerimin şekillenmesinde ciddi emek verdi. Hakan Ergül, Elif Ekin Akşit, Pınar Ecevitoğlu komitemde yer alarak çalışmanın ilerlemesinde büyük katkılar sundular. Nurcan Törenli, ihraçların ardından yaşanan kaotik dönemlerde danışmanım olmayı kabul etti; Gülsüm Depeli Sevinç ve Besim Can Zırh tez jürisindeki eleştiri ve önerileriyle, çalışmayı kitap haline getirirken yolumu açan önemli katkılar sağladılar. Her birine ayrı ayrı teşekkürler.

Tanıl Bora'ya ve yayın kuruluna, hem bu çalışmayı kitaba dönüştürme olanağı tanıdıkları hem de önerileri ve katkıla-

rı için çok teşekkür ederim. Pandemi ve karantinayla boğuştuğumuz günlerde, son derece yerinde önerileri ve katkıları yanında metnin akademik havasını dağıtmakta da yardımcı olan Melike Işık Durmaz'a ve kitabın basılmasında emeği olan tüm yayınevi emekçilerine de ayrıca teşekkürler.

Annem ve babam, akademik yolculuğumdaki rota değişimlerinde her zaman yanımda oldular, beni desteklediler. Kardeşim, kan bağından ötedir, yeri ayrıdır. Her birine sonsuz teşekkürler.

Gökçe, çalışma boyunca en büyük desteğim oldu. Gerek konunun ağırlığını daha fazla hissettiğim gerekse akademik bürokrasinin manasızlıklarıyla bunaldığım zamanlarda yeniden masanın başına geçmek için bana hep güç verdi. Ne kadar anlatsam, ne kadar teşekkür etsem az kalır.

Sivas Katliamı'nda sevdiklerini yitiren kişiler, aileler... Bana evlerini açtılar, benim dinlerken bile zorlandığım öykülerini, anılarını anlattılar ve onları bana emanet ettiler. Onların bunca yıllık sebatı karşısında bu çalışma mütevazı ve eksik bir çabadır. Bu yüzden en büyük teşekkür onlara... Sağ olsunlar, var olsunlar.

SİVAS KATLIAMI'NIN BELLEĞİNİ ARAŞTIRMAK

Giriş

Sivas Katliamı, 2 Temmuz 1993 tarihinde, 4. Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ne katılmak üzere Sivas'a gelen yazarların, sanatçıların, semah ve tiyatro gösterilerinde yer almak üzere kente gelmiş çocuk ve gençlerin kaldıkları otelin, kalabalık bir grup tarafından kuşatılması ve ateşe verilmesiyle gerçekleşti. Polisin ve jandarmanın müdahale ederek kalabalığı dağıtmaması sonucu, şenlik için gelen otuz üç kişi, iki otel görevlisi ve oteli yakmaya çalışan iki saldırgan otelde yanarak hayatını kaybetti, elli bir kişi de ağır yaralı bir biçimde kendi olanaklarıyla yangından kurtulmayı başardı.¹ Katliamın ardından başlayan hukuki süreç halen sürse de, 1993 yılından günümüze kadar katliamın sorumluları kamu vicdanını tatmin edecek şekilde cezalandırılmadı. Ayrıca 2012 yılında, davanın yedi sanığıyla ilgili olarak zamanaşımı kararı alındı. Katliamın gerçekleştirildiği Madımak Oteli, Alevi kamuoyunun tepkilerine rağmen 2009 yılına kadar kebabçı olarak

1 <http://www.pirsultan.net/2-Temmuz-1993-madimak> [erişim 1 Aralık 2012].

hizmet vermeye devam etti. 2010 yılında kamulaştırılan bina, yine hiçbir önerinin dikkate alınmadığı bir dönüşüm sürecinin ardından 2011 yılında Bilim ve Kültür Merkezi olarak hizmete açıldı.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Sivas Katliamı gerçekleştiğinde on yaşındaydım. Katliamla ilgili olarak ilk hatırladıklarım, bulanık bir televizyon görüntüsünde, sarı-kızıl alevlerin sardığı bir otelin önüne toplanmış insanlar, Aziz Nesin'in itfaiye merdiveninden öfkeli biçimde aşağı çekilmesi ve izleyen günlerde, gazetelerin ilk sayfalarında yer alan isimler ve fotoğraflardı. Belki o zamanlar fark edip korkarak belleğimde bir yere sakladığım bir ayrıntıyı, katliamda hayatımı kaybeden Koray Kaya'nın benden iki yaş büyük olduğu gerçeğini çalışmaya başlarken yeniden fark ettim ve çalışma ilerledikçe, öncesinde genellikle bir pankartın üzerinde toplu bir şekilde gördüğüm fotoğraflar ve isimler, bellegimde kişisel öyküleriyle birlikte yer almaya başladılar.

Beni bu konuyu çalışmaya yöneltten ilk soru, böylesi bir katliamın, toplumun genelinde neden bendeki kadar kalıcı bir iz bırakmadığıydı. Zira beklediğim kadar iz bırakmış olsaydı, hukuki süreç ailelerin yaralarını tekrar tekrar kanatan bir biçim almaz ya da Madımak Oteli mutlaka bir müze halini alırdı diye düşünüyordum. Hiç şüphesiz Madımak o zamandan beri muhalif kesimler ve azınlıklar –özellikle de Aleviler– açısından travmatik sembollerden biri oldu. Bunu anlamak açısından, Türkiye siyasal tarihinde süregelen bir olgu olarak değerlendirebileceğimiz linç olaylarından kaç tanesinin “ikinci Sivas Katliamı girişimi” olarak adlandırıldığını düşünmek bile travmanın boyutları hakkında bir fikir verebilir. Fakat bu niteliğine rağmen, katliamla etkili bir şekilde hesaplaşıldığını, bir toplumsal yüzleşmenin gerçekleştirildiğini ifade etmek mümkün değil.

Konu üzerinde çalışmaya başladığımda, aklımdaki ilk so-

runun çıkış noktasının, yani toplumun bir olayı aynı biçimde hatırlaması gerektiğine dair beklentinin, kolektif belleğe dair hatalı bir yaklaşımın ürünü olduğunu fark ettim. Kavramsal netliğin gözetilmediği çeşitli tartışmalarda, “belleksiz toplum”, “toplumsal bellek” gibi kavramlar, tek parça halinde bir belleğe işaret edilecek biçimde kullanılır. Buna karşın, ilerleyen sayfalarda göstermeye çalışacağım gibi, toplumsal olarak aynı biçimde şekillenen ve hareket eden böyle bir bellekten söz etmek mümkün değildir. Öte yandan bir olayı, örneğin Sivas Katliamı’nı, toplum içerisindeki farklı grupların farklı biçimde hatırlıyor ve değerlendiriyor olması teorik olarak temellendirilebilir olsa da, böylesi bir katliamın, toplumu ve onu bir arada tutan kavramları sorgulanabilir hale getirdiği de açıktır.

Judith Butler, *Kırılan Hayat* kitabında, şiddet karşısında yaralanabilirliği, tartışılabilir olanın sınırına yerleştirerek, bu kavramın, bireyin siyasi kuruluşu açısından da önemli olduğunu ifade eder. Bu bağlamda, kaybın ve yaralanabilirliğin temelinde toplumsal bağlarımızın yer aldığını ortaya koyar.² Butler, küresel şiddet bağlamında şu soruları sorar: “Kim insan sayılır? Kimin yaşamı yaşam sayılır? Son olarak da, *bir yaşamı yası tutulabilir kılan nedir?*”³ Butler’ın, yası tutulabilenler ve tutulamayanlar arasında yaptığı ayrımı, bir başlangıç sorusu –Sivas Katliamı’nın neden bütün toplum üzerinde benzer bir etki bırakmadığı– bağlamında ele alırsak, Türkiye toplumunun bir kısmının, katliamda öldürülenleri “yası tutulabilir” olarak görmediğini söyleyebiliriz. Butler, insanın yaralanabilirliğini tartışılabilir olanın sınırlarına yerleştirirse de, Türkiye toplumu açısından şiddetin ve ölümün bu sınırdan olmadığını ifade edebiliriz.

2 Judith Butler, *Kırılan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s. 35-36.

3 A.g.e., s. 36.

Sivas Katliamı'nın bir Alevi katliamı olduğu, özellikle Türkçü-İslâmcı ideoloji tarafından yok sayılıyor. Özellikle Alevilere dönük özelliği bilinçli bir şekilde görmezden gelinerek her dönemde yeni bir fail işaret ediliyor. İşaret edilen bu yer, kimi zaman "azmettirici" olarak Aziz Nesin, fail olarak da kimi zaman PKK, kimi zaman "Ergenekon" olabiliyor. Bu çerçevede, Alevilere dönük şiddet ve dışlama görmezden gelinerek, işaret edilen faillerin katliamla ilişkisinin kanıtlanmasına ihtiyaç duyulmadan yeni failer üretilebiliyor.

Yüzleşmeden kaçınma olgusunun temelindeki meselelerden birinin de Türkiye'deki linç olgusu olduğunu söylemek mümkündür. Elias Canetti, *Kitle ve İktidar* adlı kitabında, kolektif öldürmedeki ortaklık duygusundan söz eder; burada bireysel sorumluluk değil, bir ortaklık söz konusudur.⁴ Buna göre kurbanı yönelen taş ya da ateş, kalabalıkların ortak kararını temsil eder. Canetti, özellikle cehennem kavramına yer veren dinler açısından yakarak öldürmenin metaforik anlamı üzerinde de durur ve bunun, sapkınların cehennemde yanması ve şeytanın cezalandırılmasıyla ilintili olduğunu belirtir. Sivas Katliamı görüntülerinde duyduğumuz "Allahım bu senin ateşin, cehennem ateşi işte!" sözleri ve kitlenin attığı "Şeytan Aziz" sloganları, adeta Canetti'nin tespitinin bir göstergesi gibidir. Tanıl Bora da, linç gerçekleştiren kalabalıkların anonimleştiklerini ve anonimleştikleri ölçüde de cesaret kazandıklarını ifade eder.⁵ Bu tip eylemler için kullanılan "kitle psikolojisi" ifadesi de, bireysel muhakeme ve sorumluluğun neredeyse sıfırlandığı bu tür bir cesaretin çıkış noktasına vurgu yapar. Fakat burada genellikle sorulmayan soru, bir linç eylemine bahane edilen meseleye neden sadece belirli bir kitlenin cevap verdiği. Yani daha açık söyleyecek olur-

4 Elias Canetti, *Kitle ve İktidar*, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 51.

5 Tanıl Bora, *Türkiye'nin Linç Rejimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 10-11.

sak, kitlelerin bu tip bir eyleme gönüllü olmalarının ideolojik arka planında neyin bulunduğu sorulmalıdır. Bu bağlamda, Sivas Katliamı'nı Aziz Nesin'in açıklamalarına ya da bir örgütün eylemlerine bağlamak, kalabalıkların neden hızlı bir şekilde böyle bir eyleme hazır biçimde toplandıkları sorusunu teğet geçer. Dahası bu tutum, bu sorunun sorulmasını bizzat engelleme amacı taşır. Çünkü bu sorunun sorulması, "kardeşlik" söylemiyle bastırılmaya çalışılan mezhep ayrımcılığının sorgulanmasını beraberinde getirecektir.

Ben de bu noktadan yola çıkarak katliamın yukarıdaki toplumsal bağlamını dikkate aldığımda, ilk olarak, başlangıç sorusunun, Sivas Katliamı'nda öldürülenleri yası tutulabilir olarak görmeyen insanlara sorulmasını gerektiğini düşündüm. Fakat meseleyi bu açıdan ele almak, halihazırda Sivas'la yüzleşmeye olanak sağlamayan hegemonik söylemi tekrar etmekten öteye gidemeyecekti. Sivas Katliamı'nı akademik olarak ele alan tez çalışmalarını ve makaleleri incelediğimde, özellikle Sivas Katliamı'nda yakınları öldürülen kişiler ve ailelerle yapılan görüşmeleri odağına alan bir çalışmanın bulunmadığını fark etmem de çalışmanın alan safhasının şekillenmesindeki en önemli etken oldu. Bu nedenle, odağı değiştirmeye karar verdim ve Sivas'ta yakınları öldürülen insanların Madımak'ı nasıl hatırladığını, nasıl anlattığını, nasıl andığını ve bu travmatik anıyla nasıl başa çıktığını incelemeye başladım. Bu çalışma, tüm bu soruları Sivas'ta yakınları öldürülen kişiler ve ailelerle yapılan derinlemesine görüşmeler çerçevesinde ele alması yönünden literatürdeki önemli bir eksiği kapatmayı hedefliyor.

Sivas Katliamı'nda yakınlarını kaybeden ailelerin ve bireylerin kolektif belleğini temel alan bu çalışma, son yıllarda Türkiye'de de ilgi gören bellek çalışmaları alanına da bir katkı sunmayı amaçlıyor. Kavrama yönelik ilgi, 1990'lı yıllardan itibaren tüm dünyada belirgin bir şekilde arttı. Bu il-

ğinin bir yönünü, ihtilafli tarihsel konulara ilişkin kamusal tartışmaların çoğalmasa oluştururken, bir başka yönünü de belleği mesele edinen akademik çalışmalaradaki artış oluşturur.⁶ Jan Assmann ise, bellek kavramına olan ilgideki artışın en önemli etkenlerinden birinin, İkinci Dünya Savaşı'nı yaşamış kuşağın hayata veda etmeye başlamasıyla birlikte "yaşayan belleğın" yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalması olduğunu ifade eder.⁷ Benzer bir durum, Sivas Katliamı için de söylenebilir. Çalışma bağlamında görüştüğüm kişilerin oldukça büyük bir kısmının yaşlarının ilerlemiş olduğu dikate alındığında, katliama dair yaşayan belleğın de ortadan kalkması söz konusudur. Bununla birlikte, gerek katliamla toplumsal ve hukuki bir yüzleşmenin gerçekleştirilmemesi, gerekse katliamın gerçekleştirildiği mekânın katliamı yansı- tacak biçimde müzeleştirilmemiş olması göz önünde tutulduğunda, söz konusu yaşayan belleğın önemi daha fazla ortaya çıkar. Sivas Katliamı açısından, yaşayan bellek henüz ortadan kalkmış olmasa da onu doğrudan yaşayan ya da aile- sindeki kayıplarla travmayı deneyimleyen bir sosyal grubun varlığı, katliama dair bellek açısından önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Fakat nesil değişimi nedeniyle bu sosyal grubun gücünü kaybetmesiyle, katliamın aktarılmasın- daki araçlar sadece kültürel ürünlerde karşımıza çıkacaktır.

Kolektif bellek çalışmaları, geçen yirmi yıl içerisinde, tarih, sosyoloji, sanat, edebiyat, medya çalışmaları, felsefe, teoloji, psikoloji, nörobilim vb. pek çok disiplinin ilgisini çeken disiplinlerarası bir araştırma konusu haline gelmiştir.⁸ Güncel

6 Gavriel D. Rosenfeld, "A Looming Crash or a Soft Landing? Forecasting the Future of the Memory 'Industry'", *The Journal of Modern History*, cilt 81, sayı 1, 2009, s. 124-125.

7 Jan Assmann, *Kültürel Bellek*, çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 16-17.

8 Astrid Erll, "Cultural Memory Studies: An Introduction", *Cultural Memory Studies. An International and a Interdisciplinary Handbook*, ed. Astrid Erll ve Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, 2008, s. 1.

bellek çalışmalarının başlangıç noktası olarak ele alınan Maurice Halbwachs'ın eserleri,⁹ kendisinden önceki bellek kavrayışlarından farklı olarak belleğin, toplum ve gündelik ilişkiler içerisinde inşa edildiğini, sosyal olarak çerçevelendiğini ve bir sosyal inşa olduğunu ortaya koyar. Halbwachs, belleğin sosyal olarak çerçevelenmesinden söz ederken, kolektif bellek ile sosyal gruplar arasındaki ilişkiyi vurgular ve buna göre, içinde bulunduğumuz sosyal gruplar, kolektif belleğin de çerçevesini çizerler. Bu bağlamda kolektif bellek, grubun paylaştığı bir hatırlama sürecine işaret eder ve bu paylaşma eylemi tartışma, müzakere etme ve çekişme gibi eylemleri de içerir.¹⁰ Buradan hareketle bellek, kişinin gruplarla olan iletişimi vasıtasıyla gelişir. Fakat birey, aileden başlayarak dinsel ve ulusal topluluklara uzanan bir düzlemde, oldukça çeşitli sosyal gruplarla iletişim halindedir. Bu nedenle bellek, kişinin iletişim kurduğu grupların çeşitliliği ölçüsünde çok katmanlıdır.¹¹ Bu bağlamda, araştırmamın amaçlarından biri de, dışarıdan, homojen bir bakış açısıyla ele alınma eğiliminde olan bir sosyal grubun üyelerinin, söz konusu bellek katmanlarının ve hatırlama çerçevelerinin ele alınmasıdır. Buradan hareketle çalışmamın temel iddialarından biri, Halbwachs'ın soyut bir biçimde üzerinde durduğu farklı bellek çerçevelerine dair bellek perspektifinin, ampirik bilgi yardımıyla değerlendirilmesi ve zenginleştirilmesidir.

Yukarıda sözü edilen bellek katmanlarından birisi kuşkusuz yastır. Yas, kayıpla ilişkilidir ve kaybın, aralarında ölümün de olduğu pek çok biçimini sıralamak mümkündür. Metcalf ve Huntington'ın ifade ettiği gibi ölüm evrensel bir olgu olsa da, bu olguya gösterilen tepkiler oldukça farklı

9 Maurice Halbwachs, *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*, çev. Büşra Uçar, Heretik, Ankara, 2016.

10 Barbie Zelizer, "Reading the Past Against Grain: The Shape of Memory Studies", *Critical Studies in Mass Communication*, cilt 12, sayı 2, 1995, s. 214.

11 Jan Assmann, *Kültürel Bellek*, s. 41.

dır.¹² Çalışmada bu tepkileri ele alıyor olsam da, yasin yalnızca psikoloji literatürü üzerinden ele alınmasını amaçlamıyorum. Bu kavramı tercih etmemdeki amaç, psikanalitik bir bakıştan çok, ele almaya çalıştığım belleğin niteliklerinin açıklanmasıdır.

Kolektif bellek söz konusu olduğunda, mekân ve ritüel kavramları da oldukça önemlidir. Bellek, anlatıların yanı sıra mekân ve hatırlama eylemleriyle de somut olarak inşa edilir. Özellikle kolektif bellek yasla kesiştiğinde bu kavramlar daha da fazla önem kazanırlar. Bu nedenle çalışmanın oldukça önemli bir kısmını, Sivas Katliamı bağlamında mekânların ve ritüellerin, katılımcıların kolektif belleği ile ilişkisi oluşturuyor.

YÖK'ün tez veritabanında, Sivas Katliamı'nı konu edinen iki adet yüksek lisans tezi bulunuyor. Deniz Kırcı, "Geçmişte kalan insan hakları ihlalleri ile yüzleşmek: Onarıcı adalet kapsamında Sivas katliamı" adlı tezinde meseleyi hukuki bir boyutta ele alır.¹³ Aysel Ay'ın, "Alevilik olgusu bağlamında Sivas Olayı'nın Türk yazılı basına yansımaları" adlı çalışması ise, Sivas Katliamı'nın basına yansımalarını, Alevilik bağlamında ve içerik analizi tekniğini kullanarak ele almıştır.¹⁴ Bunlar haricinde, Sivas Katliamı'nı mesele edinen birçok akademik dergi makalesi ve kitap olsa da, bu çalışmaların hiçbiri katliamda yakınlarını kaybeden kişilerin anlatılarına dayalı çalışmalar değildir. Bu çalışmalar dışında Sivas Katliamı'nın daha çok edebiyatçıların, müzisyenlerin ve tiyatrocuların ele aldığını ve pek çok eser ürettiklerini gözlemek mümkündür. Si-

12 Peter Metcalf ve Richard Huntington, *Celebrations of Death*, Cambridge University, Londra, 1991, s. 1.

13 Deniz Kırcı, "Geçmişte kalan insan hakları ihlalleri ile yüzleşmek: Onarıcı adalet kapsamında Sivas katliamı", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2009.

14 Aysel Ay, "Alevilik olgusu bağlamında Sivas Olayı'nın Türk yazılı basına yansımaları", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012.

vas Katliamı ile ilgili belgeseller, ağırlıklı olarak tanıklıklara odaklanarak katliam günü yaşananları anlatmayı amaçlasa da, bunlar arasında Soner Yalçın'ın "Menekşe'den Önce" (2013) isimli çalışmasının, Sivas'ta yakınları öldürülen –ve bu çalışma kapsamında da görüşülen– kişilerin anlatımlarına da yer vermesiyle farklılaştığını söyleyebiliriz. Tiyatro oyunları arasında Genco Erkal'ın yazıp sahnelediği ve katliam günü yaşananlar ile mahkeme süreçlerini anlatan "Sivas 93" adlı oyunu öne çıkar. Öte yandan kamuoyu tarafından pek bilinmeyen Serdar Doğan'ın da adını anmalıyız. 2 Temmuz 1993'te, kardeşi Serkan Doğan ile birlikte Madımak Otelinde mahsur kalmış olan Serdar Doğan, öldüğü zannedilerek morga kaldırılmış, ancak sonra yaşadığı anlaşılmış, Serkan Doğan ise hayatını kaybetmiştir. Serdar Doğan, kurucularından olduğu Canlar Tiyatrosu'nun sahnelediği "Simurg" isimli oyununda katliam gününü, otelin içinden bir bakışla anlatır.

Çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesini ele aldığım Birinci Bölüm'de, öncelikle güncel kolektif bellek çalışmalarının temelindeki isim olan Fransız sosyolog Maurice Halbwachs'ın kolektif bellek kavramsallaştırması üzerinde durdum. Ardından, kavramın nasıl daha spesifik olarak düşünülebileceğine dair literatürü kısaca ele almaya çalıştım. Daha önce de bahsettiğim gibi konuyu derinlemesine incelemek adına kavramsal araç olarak kullanacağım travma ve yas, mekân ve ritüel gibi kavramları da nasıl inceleyebileceğimize dair bir öngörü sunmaya çalıştım.

İkinci Bölüm'de, çalışma bağlamında görüştüğüm katılımcıların bellek katmanlarından birini oluşturan Alevi belleğinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, Alevi siyasal tarihine dair kısa bir değini sunmaya çalıştım. Bu bölümde, söz konusu dönemin ayrıntılı bir incelemesini yapmayı değil, katliamı tarihsel bir arka plana yerleştirmeyi hedefledim. Görüşmeler sırasında, bu tarihsel arka planın zaman zaman izlerini, za-

man zaman da gölgelerini oldukça sık bir şekilde gözlemledim. Bu bağlamda, Aleviliğin siyasal tarihinde oldukça fazla sayıda katliam olsa da, Sivas Katliamı'nın bu örüntü içerisinde farklı bir noktada durduğunu söyleyebiliriz. Bu farkın bir ölçüde 1990'lı yılların siyasal dinamiklerinden kaynaklandığını ifade edebiliriz. Katliamın gerçekleştirildiği dönem, Alevilerin politik tarihini ele alan çalışmalarda “yeniden politikleşme”, “yeniden canlanma” gibi kavramlarla adlandırılır. Bu nedenle, özellikle söz konusu dönemin anlaşılması, hemen hemen bu dönemin başı diyebileceğimiz bir zaman diliminde yaşanan Sivas Katliamı'nın bir bağlama oturtulabilmesi açısından önemlidir. Bunun yanında, katliamın 2000'li yılların siyasal gelişmeleri üzerinde de önemli etkileri olduğu aşikârdır. Bu çerçevede, bu bölümde, çalışmanın sınırlarını da gözeterek, bu etkiler üzerinde de kısaca durmaya çalıştım.

Üçüncü Bölüm'de, ilk olarak kamuoyundaki görünürlüğü üzerinden iki gruba ayırdığım katılımcıların, bu gruplar bağlamındaki kolektif bellek çerçeveleri üzerinde durdum; ikinci olarak da, bu grupların katliama dair belleği yeniden inşa etme süreçlerini ele almaya çalıştım.

Dördüncü Bölüm'de ise yukarıda ortaya koymaya çalıştığım bellek çerçevelerinin, katılımcıların kişisel deneyimleri bağlamında önemli mekânlarla ilişkisini incelemeyi hedefledim. Söz konusu ilişkileri, belleğin mekânla ve ritüellerle ilişkisi bağlamında, katliamla bağlantılı mekânlar üzerinden tartışmaya çalıştım. Bu bölümün ikinci kısmında da yas kavramına odaklandım. Katılımcıların kayıpla başa çıkmak adına Alevilikle kurdukları ilişkileri ele almaya çalıştım.

Araştırma yöntemi ve süreci

Bu çalışmada, derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem yoluyla gerçekleştirdiğim saha çalışması kapsamında Sivas

Katliamı'nda aile fertleri öldürülen on beş kişiyle görüşmeler gerçekleştirdim. Bir ile bir buçuk saat arasında süren görüşmelerin öncesinde ve sonrasındaki enformel görüşmelerle birlikte bu süre zaman zaman üç ile dört saate kadar çıktı. Bunun yanında, katılımlı gözlem tekniği pek çok anma etkinliğine katılmayı gerektirdiği için, bu etkinliklerde katılımcılarla olan tanışıklığım arttığı ölçüde, yukarıda anılan görüşmeler dışında, kayıt cihazı olmadan, enformel sohbet tarzında görüşmeler de gerçekleştirdim. Bu görüşmelere ek olarak, gerek Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'ndeki anma etkinliklerinde gerekse dernek dışındaki etkinliklerde, katılımcıların yakın çevresinde yer alan insanlarla da, yine kayıt cihazının olmadığı, enformel görüşmeler gerçekleştirdim. Alan araştırmasının kapsamı Sivas Katliamı'nda öldürülen otuz beş kişinin yakınları olarak belirlenince, çalışma bağlamında görülebilecek kişi sayısı en baştan sınırlanmıştı. Bu yüzden başlangıçtaki hedefim, kamuoyunda daha görünür olan isimler de dahil olmak üzere, ulaşabildiğim herkesle görüşmekti. Fakat hem aşağıda aktaracağım kısıtlar hem de alanın bazı özellikleri nedeniyle katılımcı sayısı, nitel bir çalışma için oldukça yeterli olsa da, başlangıçtaki hedefin altında kaldı.

Daha önce ifade ettiğim gibi, Sivas Katliamı'nı konu edinen oldukça az sayıdaki çalışmada, yakınları öldürülen kişilerle, ailelerle derinlemesine görüşme tekniğini kullanan hiçbir çalışma bulunmuyor. Sivas Katliamı'nda yakınları öldürülen kişilerin bir kısmı, kültürel sermayeleri (Sivas'ta kaybedilen önemli ve ilgili kamuoyunca bilinen entelektüellerin yakınları olmaları, eğitim durumları ve sınıfsal konumları, entelektüel yetenekleri) de göz önüne alındığında, kamuoyunca bilinen isimlerden oluşuyor. Bu kişilerin dışında kalan, özellikle Pir Sultan Abdal Kültür Derneği etrafında örgütlenen ailelerin, halihazırda yetersiz olan kamuoyu ilgisinden bütünüyle uzakta kaldıklarını fark ettim. Bu kişi-